

Tomasz ŁĄCZEK
ORCID 0000-0003-3063-5317
*Uniwersytet Jana Kochanowskiego
w Kielcach*

Czynniki środowiska szkolnego wspierające osiągnięcie sukcesu życiowego w opiniach uchodźców wojennych z Ukrainy

Abstract: School environment factors supporting life success in the opinions of war refugees from Ukraine

The text presents information on the factors of the school environment that, in the opinion of war refugees from Ukraine, help achieve success in life. This is an important topic because the war in Ukraine caused many losses in education. Many buildings and schools were destroyed. After rebuilding the damage, it will be important for students to have support from teachers.

The article includes an introduction to the topic of life success, and explanations of basic phrases (“success”, “life success”), methodological assumptions of own research and its results. At the end of the article, conclusions from the research are listed. The whole thing ends with a summary.

Keywords: success in life, success, school, war refugees, Ukraine

Słowa kluczowe: sukces życiowy, sukces, szkoła, uchodźcy wojenni, Ukraina

Wstęp

Edukacja stanowi ważny obszar funkcjonowania każdego harmonijnie rozwijającego się kraju. Społeczeństwo, które jest dobrze wykształcone, posiada wiedzę, umiejętności i wysoki poziom kompetencji społecznych, jest wspólnotą, która samodzielnie kreuje własne cele, autonomicznie podejmuje ważne dla gospodarki narodowej decyzje, realizuje korzystne dla obywateli swojego kraju plany. Jednak poziom występującego w danym kraju wykształcenia uzależniony jest od wielu czynników. Wśród nich wymienić można: zakres finansowania przez pań-

stwo szkół i innych placówek edukacyjnych; jakość infrastruktury szkolnej i jej stopień wyposażenia w medialne i techniczne środki nauczania; poziom profesjonalizmu nauczycieli, systematyczną i pogłębioną współpracę nauczycieli i rodziców uczniów; adekwatne do możliwości realizacji programy nauczania; atrakcyjne dla uczniów formy uczestniczenia w procesie dydaktycznym; interesujący format prowadzonych zajęć itp. Poszczególne obszary działalności szkół i placówek edukacyjnych związane są z rzetelną i oczekiwaną przez rodziców i uczniów działalnością edukacyjną, wychowawczą i opiekuńczą. Wzrost kapitału intelektualnego społeczeństwa wzmacnia wieloaspektowo możliwości jego rozwoju ekonomicznego, kulturowego czy ogólnie rozumianą konkurencyjność gospodarczą, co w dobie obecnego polikryzysu jest kwestią bardzo ważną.

Te ogólnie przedstawione prawidła odnoszą się do czasu pokoju. Ich mechanizmy dobrze sprawdzają się w sytuacji, gdy nie ma bezpośrednich zagrożeń, infrastruktura strategiczna funkcjonuje poprawnie, a ludzie mają zapewnioną potrzebę bezpieczeństwa i opieki socjalnej państwa. Wszystko zmienia się w czasie wojny. Punkt widzenia obywateli się zmienia, gdy ci stają się uchodźcami wojennymi, gdy dotychczasowy tryb życia zostaje gwałtownie przerwany i zmieniony, a priorytetem staje się kwestia przetrwania.

Celem głównym artykułu jest przedstawienie wyników badań własnych dotyczących tego, jak rozumiany jest sukces życiowy przez badanych uchodźców wojennych z Ukrainy oraz jakie czynniki środowiska szkolnego wspierają według nich osiągnięcie sukcesu życiowego. Wcześniej przedstawione zostanie znaczenie oddziaływania instytucjonalnego szkoły i nauczycieli w procesie edukacji, wyjaśnione zostaną znaczenia terminologiczne kluczowych pojęć, opisana zostanie aktualna sytuacja na Ukrainie oraz kwestie związane z pobytom ukraińskich uchodźców wojennych w Polsce.

Szkoła jako obszar współdziałania nauczycieli, uczniów i ich rodziców

Jedną z głównych prawidłowości, która charakteryzuje współczesną, stale przystosowującą się do wyzwań i perspektyw rozwoju szkołę jest swoista symbioza trzech podmiotów, którymi są: nauczyciele, uczniowie i ich rodzice (lub opiekunowie prawni). Harmonijne oddziaływanie na siebie tych trzech czynników jest podstawą pozytywnych i akceptowanych przez wszystkich działań dokonywanych w całej przestrzeni edukacyjnej. Jest to uogólnienie, ale w kontekście poruszanych w tym artykule zagadnień wydaje się ono konieczne. Ważnymi elementami porozumienia ułatwiającymi codzienne kontakty nauczycieli, uczniów i ich rodziców może być dokonujące się między tymi osobami: wzajemne przedstawienie sobie wyjaśnień uszczegółowiających zakres stawianych wymagań, określenie osobistych oczekiwań, uwzględnienie w procesie dydaktycznym

możliwości ucznia, uzyskanie akceptacji dla form oddziaływania pedagogicznego (ale również rodzicielskiego), przedstawienie kryteriów oceny przyswojonego przez ucznia poziomu wiedzy, wyartykułowanie pewnych pozytywnych ram zachowań dokonujących się w trakcie poszczególnych relacji interpersonalnych itp. Warto odwołać się do sygnalizowanych przez specjalistów analiz czy wskázówek dotyczących wzajemnych relacji nauczycieli, uczniów i ich rodziców w kontekście edukacji szkolnej.

J. Madalińska-Michalak, pisząc o współczesnym funkcjonowaniu szkoły oraz stawianych przed nią wyzwaniach, zachęca do rozważań dotyczących realizowanych przez nią zadań, ale również zwraca uwagę na konieczność stawiania pytań w zakresie szeroko rozumianej pedeutologii: „[...] jak myśleć o nauczycielu, jego pracy, o specyfice wykonywanego przez niego zawodu oraz o wyzwaniach, z którymi ma się mierzyć, jacy nauczyciele są nam dziś potrzebni, co powinno ich opisywać, jak wygląda stan i dynamika zmian w zawodzie nauczyciela oraz jak kształtują się warunki pracy nauczyciela” (Madalińska-Michalak, 2021, s. 12).

Z kolei Małgorzata Dubis, pisząc o specyfice relacji interpersonalnych dokonujących się między nauczycielem a uczniem, zwraca uwagę na niezbędne w profesjonalnych kontaktach przymioty nauczyciela, tj.: życzliwość, kompetencje doradcze, umiejętności animowania przedsięwzięć edukacyjno-kulturalnych, dojrzała osobowość, kreatywność, pragmatyzm, posiadanie cech predysponujących do bycia wzorem i autorytetem, zdolności interpretacyjno-komunikacyjne, kompetencje informatyczne, medialne itp. (Dubis, 2017, s. 256).

Według B. Pawlak istotnym czynnikiem środowiska szkolnego, który w kontekście współpracy nauczycieli z rodzicami sprzyja rozwojowi dziecięcego poznawania, jest utrzymywanie poprawnych, spójnych i systematycznych relacji, a nadto: „Ważnym zadaniem nauczycieli, we współpracy z rodzicami, jest propagowanie najnowszych osiągnięć naukowych i włączanie do pracy z dziećmi takich strategii i sposobów działania, które mają potencjał kształtujący (np. realizowanie atrakcyjnych, angażujących poznawczo i emocjonalnie projektów, animowanie współdziałania w parach i małych grupach rówieśniczych, pobudzanie do refleksji i formułowania przez wychowanków osobistych opinii i ocen)” (Pawlak, 2017, s. 64). Na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań autorka stwierdziła, że w kwestii dziecięcego poznawania i działania w kontekście wspólnych relacji rodzice–nauczyciele w przypadku, gdy istnieją relacje pozytywne, gdy obydwie strony współdziałają, jest czynnik wspierający całość procesów dziecięcego poznawania i działania. I odwrotnie — w sytuacji ignorowania się lub, co gorsza, zwalczania się podmiotów tych relacji, będzie to czynnik hamujący. Dodaje, że mechanizmy te należy uświadamiać rodzicom i nauczycielom, ale również studentom kierunków nauczycielskich (Pawlak, 2017, s. 70).

Z kolei M. J. Szymański, odnosząc się do socjologicznego kontekstu funkcjonowania szkoły, twierdzi, że dokonująca się aktualnie „[z]miana społeczna stawia w dodatku nowe wymagania, dotyczące zakresu wiedzy i rodzaju umiejętności uczniów oraz absolwentów szkół, ich przygotowania do pracy i życia społecznego oraz relacji z innymi ludźmi. Ogólnie można powiedzieć, że zawierają się one w żądaniach: wiedzieć więcej i głębiej, umieć lepiej, twórczo rozwiązywać nieznane dotąd problemy, działać bardziej skutecznie” (Szymański, 2018, s. 12). Dodatkowo człowiek powinien: rozwijać własną osobowość, dbać o samosteroowność, umieć integrować własną autonomię i samodzielność ze współpracą z innymi, budować pozytywne relacje społeczne, umacniać pożądane struktury społeczne, rozwijać umiejętność podejmowania osobistych decyzji i ponosić za nie odpowiedzialność (Szymański, 2018, s. 12).

Bardziej całościowo, odnosząc się do głównego celu edukacji i to niezależnie od danego etapu w strukturze poziomu edukacji, A. Jakubowicz-Bryx stwierdza: „Celem edukacji nie jest dziś kształtowanie ucznia, który dobrze zapamiętuje i odtwarza przekazane wiadomości, reguły, zasady i prawa, lecz takiego, który potrafi je samodzielnie dostrzec, aktywnie poszukać, rozwiązać i zastosować. Program i jego realizacja nie są najważniejszymi celami edukacji, ale stają się nimi uczeń jako osoba i jego rozwój. Punkt ciężkości położony jest na to, jakim człowiekiem jest on teraz i jakim będzie w przyszłości, oraz na to, czy i jak będzie umiał korzystać z nabytych doświadczeń szkolnych i radzić sobie w trudnych sytuacjach życiowych” (Jakubowicz-Bryx, 2016, s. 8).

Znaczenie trzech wymienionych podmiotów edukacji, ale w kontekście psychologicznym, związanym bezpośrednio przede wszystkim z dzieckiem — i to niezależnie od tego, czy uczęszcza ono do przedszkola, czy do szkoły, podnosi W. Pilecka. Wskazuje ona na znaczenie odporności psychicznej w realizacji przez dziecko wyznaczonych sobie celów. Określa następujące trzy grupy źródeł dynamizujących taką odporność: indywidualne (np. pozytywny obraz siebie), rodzinne (np. bliskość emocjonalna rodzica z dzieckiem) i społeczne. W tym ostatnim obszarze najważniejsza wydaje się „wysoka jakość funkcjonowania instytucji edukacyjnych (np. przedszkoli i szkół)” (Pilecka, 2013, s. 21).

Edukacja szkolna pozwala na spójną współpracę nauczycieli, uczniów i ich rodziców w celu uzyskania jak najlepszych efektów związanych z dydaktyką, wychowaniem i opieką. W trakcie edukacji szkolnej wzajemne zrozumienie, życzliwość i zaangażowanie sprzyja podniesieniu efektywności nauczania, uczenia się oraz usprawnia przebieg wszelkich praktyk edukacyjnych. Taka swoista synergia oddziałuje również na podniesienie jakości nauczania w szkole, sprzyja zwiększeniu osiągnięć szkolnych i sprawia, że sukces edukacyjny może być naprawdę udziałem każdego ucznia.

Sukces życiowy i jego subiektywny wymiar

Zagadnienie sukcesu jest tematem, który w różnych ujęciach towarzyszy człowiekowi przez całe życie. Umiejętność skutecznego realizowania określonej czynności, zadania czy wyznaczonych wcześniej celów charakteryzuje jednostki dojrzałe, które realnie potrafią określić własne zasoby oraz efektywnie zaplanować i wykonać pewne sekwencje czynności.

W zależności od przebiegu kolejnych lat życia sukces w czasie wczesnego dzieciństwa (choć przecież nie jest on tak nazywany ani przeżywany przez samego zainteresowanego) zwykle dotyczy: nabywania podstawowych umiejętności związanych z sygnalizowaniem potrzeb, rozwojem umiejętności komunikacyjnych, czynności związanych z inicjowaniem samodzielnych doświadczeń itp. Własna aktywność i skuteczność w wykonywaniu czynności związanych z najważniejszymi potrzebami rozwojowymi sprawia radość, pozwala na nieświadome i świadome przeżywanie indywidualnych osiągnięć. W wieku przedszkolnym (ok. 4–6 lat) dobrostan najczęściej kojarzony jest przez dziecko z jak najdłuższym czasem spędzonym wspólnie z matką (rodzicami), z jak najczęściej okazywanymi przez matkę (rodziców) gestami i słowami bezwzględnej akceptacji, osiąganiem akceptowanych przez siebie wyników podczas nauki przez zabawę itp. Poczucie własnego sukcesu w wieku wczesnoszkolnym (7–9 lat) związane jest z: dużą ilością czasu spędzanego razem z matką (rodzicami), przynależnością do grupy rówieśniczej i występowaniem w niej akceptowanych relacji społecznych, wsparciem emocjonalnym matki (rodziców) — szczególnie w sytuacjach mierzenia się z podejmowanymi wyzwaniem, itp. Wiek adolescencji (10–19 lat) to czas, gdy sukces kojarzony jest często z: osiągnięciami edukacyjnymi, akceptacją (a przynajmniej brakiem odrzucenia) członków wybranej przez siebie grupy rówieśniczej, nawiązywaniu trwałych relacji z innymi (wybranymi) uczestnikami grupy rówieśniczej. W kolejnych latach życia sukces kojarzony jest z reguły: z szeroko rozumianą samoskutecznością, posiadaniem szczęśliwej rodziny, sukcesem zawodowym rozumianym często jako wykonywanie satysfakcjonującej i dobrze płatnej pracy oraz możliwościami awansu związanego z osiągnięciem coraz wyższych stanowisk.

W różnych słownikach (głównie języka polskiego) znaleźć można różne określenia dotyczące hasła „sukces”. W tekście przyjęto definicję, w której sukces oznacza „pomyślny wynik jakiegoś przedsięwzięcia, imprezy, itp.; powodzenie” (Sobol (red.), 2002, s. 972).

Jednak sukces jest tylko częścią składową dużo bardziej pojemnego określenia, którym jest „sukces życiowy”. W zależności od szczegółowej interpretacji czy też charakteru przyjętych rozważań „sukces życiowy” można nazwać: zjawiskiem, procesem, kategorią itd. Jest on przedmiotem różnego rodzaju analiz badaczy specjalizujących się w naukach społecznych i humanistycznych, ale

dość często wypowiadają się o nim ludzie zajmujący się popkulturą, celebryci, celebretanci, sportowcy itd., którzy w różnego rodzaju mass mediach występują jako specjaliści, i którzy we własnej ocenie osiągnęli w życiu tyle, aby opowiadać o tym innym. Można odnieść wrażenie, że w przestrzeni społecznej funkcjonuje pewien imperatyw sukcesu życiowego. Oznacza to, że występuje niepisana, ale doświadczana nieformalnie presja na epatowanie innymi informacjami o własnych, ponadnormatywnych osiągnięciach, co spowodować może przekonanie, że w tej sytuacji słuchacz nie może „pozostawać w tyle” i jednocześnie każdy powinien (a nawet musi) odnieść sukces życiowy. Mało tego, nawet gdy go osiągnie, to i tak powinien nadal do niego dążyć, aby „przebijając” jakość poprzedniego sukcesu życiowego, osiągać kolejne sukcesy, na podstawie których będzie można dokonać wyboru kolejnego sukcesu życiowego. Sukces życiowy można bowiem osiągać wiele razy.

Zdefiniowanie sukcesu życiowego jest skomplikowane, stanowi on bowiem kategorię bardzo subiektywną, a nawet ultrasubiektywną. Wykazanie konkretnego osiągnięcia (sukcesu życiowego) przez jedną osobę wcale nie oznacza, że inna osoba mająca to samo osiągnięcie będzie myślała analogicznie lub nawet podobnie. Dla tej właśnie osoby to samo osiągnięcie nie będzie sukcesem życiowym, ale np. jednym z sukcesów. Dodatkowo nawet ta sama osoba, która aktualnie nazywa własne osiągnięcie sukcesem życiowym, po upływie nieokreślonego czasu może tego osiągnięcia sukcesem życiowym już nie nazywać.

Na potrzeby tekstu i przedstawionych w nim analiz przyjęto, że „[s]ukces życiowy — to względnie stały, indywidualnie określony pozytywny rezultat podjętych przez człowieka działań dotyczących osiągnięcia materialnego bądź niematerialnego celu, który bezpośrednio związany jest z osiągnięciem czegoś, co subiektywnie stanowi najważniejsze dokonanie w dotychczasowym życiu jednostki lub też jest antycypowany, jako docelowo najważniejszy do osiągnięcia w życiu” (Łączek, 2019, s. 30).

Osiągnięcie tak rozumianego sukcesu życiowego uzależnione jest od wielu czynników związanych z różnymi uwarunkowaniami indywidualnymi, społecznymi, edukacyjnymi, kulturowymi, religijnymi, ekonomicznymi itp. W niniejszych rozważaniach uwaga została skoncentrowana głównie na czynnikach środowiska szkolnego wspierających osiągnięcie sukcesu życiowego, które zostały przedstawione w opiniach uchodźców wojennych z Ukrainy. Aby przejść do meritum: w celu lepszego zrozumienia sytuacji udzielających odpowiedzi respondentów niezbędne jest przybliżenie informacji dotyczących samego kraju pochodzenia badanych, czyli Ukrainy, oraz skrótowego opisu powodów ich migracji do Polski wraz z okolicznościami ich sytuacji bytowej, która występowała w czasie prowadzenia badań.

Konflikt zbrojny na Ukrainie — sytuacja migrantów ukraińskich w Polsce

Ukraina ma powierzchnię 603 550 km² i położona jest we wschodniej części Europy. Stolicą jest Kijów. Kraj uzyskał niepodległość w 1991 r. w wyniku rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR), którego był częścią do czasu proklamowania własnej niepodległości.

Pierwszym państwem, które uznało niepodległość Ukrainy, była Polska.

Podział administracyjny kraju uwzględnia 23 obwody, dwa miasta wydzielone (Kijów, Sewastopol) oraz autonomiczną republikę Krymu. We wschodniej części Ukrainy znajdują się urodzajne gleby (czarnoziemy), które sprzyjają rolniczemu charakterowi upraw (dominują zboża, kukurydza). Liczba mieszkańców wynosi ok. 45 mln i systematycznie maleje, głównie z powodu wojny wywołanej przez Federację Rosyjską. Ukraińcy stanowią ok. 80% ludności, Rosjanie 17%, największe mniejszości narodowe to: Polacy (ok. 150 tys.), Białorusini, Mołdawianie i in. Najliczniej reprezentowane wyznania to prawosławie: (ok. 70,9%), katolicyzm (ok. 11,2%) — w większości grekokatolicyzm. W 2014 r. Ukraina podpisała z Unią Europejską umowę stowarzyszeniową. W tym samym roku Federacja Rosyjska zajęła i przyłączyła do swojego państwa Krym. 24 lutego 2022 r. rozpoczęła się pełnoskalowa wojna na Ukrainie, wywołana przez Federację Rosyjską^{1, 2}.

W wyniku tej wojny, w obawie przed niebezpieczeństwem i zagrożeniami, na terytorium Polski zaczęli masowo przybywać obywatele Ukrainy. Według ostatnich ogólnodostępnych, zbiorowych danych, opublikowanych przez zajmujący się w Polsce tym zjawiskiem Urząd do Spraw Cudzoziemców, ponad rok po rozpoczętej wojnie prawie 1 mln obywateli Ukrainy korzystało w Polsce z ochrony czasowej (1,4 mln osób dysponowało ważnym zezwoleniem na pobyt w Polsce)³. Aktualnie dokładna liczba przebywających na terenie Polski Ukraińców od dłuższego czasu nie jest możliwa do oszacowania, m.in. ze względu na zmieniającą się dynamicznie sytuację.

Polska od początku konfliktu zbrojnego na Ukrainie ofiarnie włączyła się w organizowanie szeroko pojętej pomocy (humanitarnej, społecznej, militarnej itp.). Dla obywateli Ukrainy zostały otwarte wszystkie przejścia graniczne, co umożliwiło im przedostanie się na terytorium Polski. W ten sposób ukraińscy uchodźcy wojenni znaleźli się w naszym kraju. Warto przybliżyć definicję uchodźcy, nie jest ona bowiem tożsama z definicją migranta; oba te pojęcia są często mylone.

¹ Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki, <https://zpe.gov.pl/a/srodowisko-przyrodnicze-i-gospodarka-ukrainy/DpFRyi5K5> (dostęp 12.11.2023).

² The Association of Religion Data Archives (ARDA), <https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles?u=231c> (dostęp 12.11.2023).

³ *Obywatele Ukrainy w Polsce — aktualne dane migracyjne*, <https://udsc.prowly.com/233284-obywatele-ukrainy-w-polsce-aktualne-dane-migracyjne> (dostęp 12.11.2023).

Według Agencji ONZ ds. Uchodźców (UNHCR), która działa w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), „[u]chodźcy to osoby przebywające poza swoim krajem pochodzenia z powodu obawy przed prześladowaniem, z powodu konfliktu, przemocy lub innych okoliczności poważnie zakłócających porządek publiczny, które — na skutek powyższego — wymagają «ochrony międzynarodowej». Są oni uznani za uchodźców właśnie dlatego, że ich powrót do domu jest zbyt niebezpieczny, w związku z czym potrzebują schronienia w innym miejscu. Są to osoby, w przypadku których odmowa azylu ma potencjalnie śmiertelne konsekwencje”⁴. Istotne jest, że każdy uchodźca jest migrantem, ale nie każdy migrant jest uchodźcą.

Pomoc obywatelom Ukrainy świadczona jest w różnych dziedzinach, jednak ze względu na łączący się tematycznie walor pomocy humanitarnej warto przytoczyć choćby część profitów przyznanych przez Polskę uchodźcom wojennym z Ukrainy:

1. Brak konieczności posiadania wizy przy przekraczaniu granicy z Polską.
2. Niemający miejsca noclegu, osoby głodne, potrzebujące pomocy medycznej lub innej zaraz po przekroczeniu granicy mają w tych zakresach udzielaną pomoc w punktach recepcyjnych.
3. Pobyt dla wjeżdżających (po dniu wybuchu wojny) był legalny bez żadnych dodatkowych wniosków przez 18 miesięcy od dnia wybuchu wojny.
4. Możliwość bezpłatnego uzyskania numeru PESEL i założenia profilu zaufanego.
5. Bezpłatny dostęp do służby zdrowia w Polsce na tych samych zasadach, co obywatele Polski, bez żadnych opłat.
6. Dostęp do przedszkoli analogicznie do obywateli Polski.
7. Dzieci w wieku 7–18 lat mają prawo do bezpłatnej nauki w polskiej szkole.
8. Studenci mogą bezpłatnie kontynuować studia na polskich uczelniach.
9. Możliwość podjęcia legalnej pracy w Polsce.
10. Prowadzenie działalności gospodarczej w Polsce na takich samych zasadach jak obywatele Polski.
11. Możliwość zarejestrowania się w powiatowym urzędzie pracy — uzyskanie pomocy analogicznie do obywateli Polski.
12. Pobieranie świadczenia 800 plus.
13. Możliwość uzyskania pomocy socjalnej (finansowej, materialnej itp.) oraz korzystania z innych świadczeń.
14. Bezpłatne przejazdy pociągami PKP Intercity kategorii TLK i IC w komunikacji krajowej w klasie 2.

⁴ Agencja ONZ ds. Uchodźców (UNHCR), <https://www.unhcr.org/pl/365-plwiadomosci2016uchodzca-czy-migrant-tlumaczmy-roznice-i-wyjasniamy-ich-sens-html.html> (dostęp 12.11.2023).

15. Uzyskanie pomocy w fundacjach, stowarzyszeniach, wspólnotach religijnych itp.⁵

To tylko część realizowanej przez Polaków pomocy skierowanej do uchodźców wojennych z Ukrainy. Wielu polskich obywateli z potrzeby serca, w odruchu naturalnej potrzeby niesienia pomocy potrzebującym, udzieliło i nadal udziela wsparcia oraz pomocy tym wszystkim obywatelom Ukrainy, którzy w wyniku wojny przybyli do Polski w poszukiwaniu bezpieczeństwa i godnych warunków życia. Realizowana jest lokalna pomoc społeczna, popularne są okolicznościowe zbiórki pieniędzy dla potrzebujących oraz spontaniczne zbiórki odzieży, artykułów żywnościowych itp. W systemowo świadczoną pomoc dla obywateli Ukrainy od początku wojny zaangażowane są instytucje samorządowe, które działają za pośrednictwem struktur jednostek samorządu terytorialnego (JST) w postaci: samorządów gminnych, samorządów powiatowych oraz samorządów województw. Skala i rozmiar pomocy są ważnymi elementami powszechnie udzielanego, wielowymiarowego wsparcia.

Założenia metodologiczne oraz wyniki badań własnych

Przedstawione wyniki badań są częścią większego projektu naukowego dotyczącego tematyki sukcesu życiowego uchodźców wojennych z Ukrainy. W zakresie poznawczym celem badań było poszerzenie wiedzy dotyczącej rozumienia sukcesu życiowego i jego uwarunkowań przez uchodźców wojennych z Ukrainy. W zakresie użytkowym cel został określony jako poznanie czynników środowiska szkolnego sprzyjających osiągnięciu sukcesu życiowego, które w opinii uchodźców wojennych z Ukrainy są najważniejsze.

Zasadnicze pytanie brzmi: Jak rozumiany jest sukces życiowy w opinii badanych uchodźców wojennych z Ukrainy? Z kolei najważniejszy w przedstawionej części badań problem szczegółowy to: Jakie są najważniejsze czynniki środowiska szkolnego sprzyjające osiągnięciu sukcesu życiowego uczniów w opinii uchodźców wojennych z Ukrainy?

Badania przeprowadzone zostały metodą sondażu diagnostycznego z użyciem techniki ankiety, z wykorzystaniem narzędzia badawczego, którym był autorski kwestionariusz ankiety „Mój sukces życiowy (U-2)”. W badaniach wzięło udział 129 osób. Byli to obywatele Ukrainy, którzy zostali wcześniej zweryfikowani pod względem formalnym, m.in.: legalności przyjazdu i pobytu, oraz zdecydowali się na uczestnictwo we współfinansowanym ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego projekcie „Świętokrzyskie dla Ukrainy”,

⁵ Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/ulotka-dla-uchodzcow-z-ukrainy,49820> (dostęp 12.11.2023).

obejmującym wiele różnych aktywności. Badania przeprowadzono stacjonarnie przez wypełnienie papierowej wersji kwestionariusza ankiety. Respondentów zaproszono do udziału w badaniach oraz przedstawiono informacje, dotyczące m.in.: naukowego celu przeprowadzenia badań, zasad i sposobu udzielania odpowiedzi, anonimowości, dobrowolnego udziału itp. Badania przeprowadzono w 2023 r.

W tabeli 1 przedstawiono podział badanych ze względu na płeć. Większość stanowiły kobiety (75,2%), pozostałą część mężczyźni (24,8%).

Tabela 1. Płeć badanych

Lp.	Kategoria	N	[%]
1.	Kobieta	97	75,2
2.	Mężczyzna	32	24,8
3.	Ogółem	129	100

Badania własne.

Następnie dokonano podziału według wieku badanych. Najwięcej osób było w przedziale wieku 17–20 lat (41,1%). Pozostałe grupy wiekowe to respondenci w wieku: 31–40 lat (24,8%), 41–50 lat (21,7%) i najmniej liczna grupa w wieku 21–30 lat (12,4%). Być może najmniejsza liczebność tej ostatniej grupy wynika stąd, iż osoby z tego przedziału wiekowego najczęściej biorą czynny udział w działaniach wojennych lub osobiście i pośrednio te działania wspierają.

Tabela 2. Wiek badanych

Lp.	Kategoria	N	[%]
1.	17–20 lat	53	41,1
2.	21–30 lat	16	12,4
3.	31–40 lat	32	24,8
4.	40–50 lat	28	21,7
5.	Ogółem	129	100

Źródło: Badania własne.

W odniesieniu do miejsca zamieszkania respondentów ponad cztery piąte stanowili mieszkańcy miast (82,9%). Pozostali zamieszkiwali tereny wiejskie (17,1%).

Tabela 3. Miejsce zamieszkania badanych

Lp.	Kategoria	N	[%]
1.	Wieś	22	17,1
2.	Miasto	107	82,9
3.	Ogółem	129	100

Badania własne.

W celu uzyskania od respondentów opinii w zakresie rozumienia przez nich pojęcia sukcesu życiowego przedstawiona została im kafeteria składająca się z 15 kategorii odpowiedzi (w tym: kategoria „inne”, gdzie można było dokonać samodzielnego wpisu). Można było zaznaczyć maksymalnie pięć kategorii.

Najwięcej badanych wskazało: „posiadanie szczęśliwej rodziny” (69,8%); „bycie szczęśliwym” (69%); „bycie zdrowym” (63,6%); „systematyczne rozwijanie własnej osobowości” (53,5%) oraz „wykonywanie satysfakcjonującej pracy” (48,1%). Sukces życiowy rozumiany był jako realizowane w poczuciu osobistego szczęścia posiadanie szczęśliwej rodziny, w której w zdrowiu wykonywana jest satysfakcjonująca praca połączona z rozwijaniem własnej osobowości.

Sukces życiowy najrzadziej rozumiano w kategoriach: „uzyskanie wyższego wykształcenia” i „osiągnięcie długich lat życia” (minimum 90 lat) — *ex aequo* (po 3,9%); „bycie sławnym” (2,3%), „inne” (1,6%), gdzie wpisano: „przeżyć wojnę” i „zachować swój dom niezburzony”. Nikt nie zaznaczył kategorii: „posiadanie władzy politycznej” oraz „osobisty prestiż w społeczeństwie”. Władza i prestiż okazały się najmniej kojarzone z sukcesem życiowym. Podobnie uzyskanie wyższego wykształcenia i przeżycie długich lat nie były w opinii badanych tak ważne w kontekście sukcesu życiowego.

Analizując specyfikę ukraińskiego środowiska oświatowego, S. Szczudło z Uniwersytetu w Drohobyczu w Ukrainie pisze o ciągłych zmianach w systemie oświaty od czasu uzyskania niepodległości w 1991 r. Jednym z mankamentów, które spowalniają dynamikę zmian, jest odziedziczona postradziecka hierarchiczna i scentralizowana struktura zarządzania szkolnictwem oraz ukierunkowanie systemu nauczania na odtwarzanie wiedzy (Szczudło, 2014, s. 174). Taka przesłanka może być istotna w analizie oceny tak niewielkiej liczby wskazań dotyczących znaczenia wykształcenia. W odniesieniu do tak niewielkiego procentowo wskaźnika opinii związanych z długim życiem zasadne jest przypuszczenie, że może w obliczu wojny wizja przeżycia tak wielu, bo minimum 90 lat, wydawała się nader abstrakcyjna lub po prostu zbyt mało atrakcyjna, bo ważniejsze jest zachowanie życia tu i teraz. Trudno tutaj o jednoznaczną diagnozę, ponieważ sytuacja wojny i bezpośredniego zagrożenia życia i zdrowia wyzwała często nieoczekiwane przemyślenia — w tym przypadku — u obywateli kraju, w którym trwa wojna, które oprócz tego, że są ogólnie związane

z trudnym czasem wojny, to dodatkowo wiążą się ściśle z konkretną, indywidualną sytuacją poszczególnych uchodźców.

Tabela 4. Rozumienie sukcesu życiowego przez badanych*

Lp.	Kategoria	N	[%]
1.	Posiadanie szczęśliwej rodziny	90	69,8
2.	Bycie szczęśliwym	89	69,0
3.	Bycie zdrowym	82	63,6
4.	Systematyczne rozwijanie własnej osobowości	69	53,5
5.	Wykonywanie satysfakcjonującej pracy	62	48,1
6.	Zrealizowanie zamierzonych celów	52	40,3
7.	Wysoki poziom kariery zawodowej	35	27,1
8.	Doświadczenie w swoim życiu tzw. wielkiej miłości	34	26,4
9.	Posiadanie bardzo dużej ilości pieniędzy	25	19,4
10.	Uzyskanie wyższego wykształcenia	5	3,9
11.	Osiągnięcie długich lat życia (min. 90 lat)	5	3,9
12.	Bycie sławnym	3	2,3
13.	Inne	2	1,6
14.	Posiadanie władzy politycznej	–	–
15.	Osobisty prestiż w społeczeństwie	–	–

* Z uwagi na zastosowanie w kwestionariuszu ankiety pytania wielokrotnego wyboru, wartości procentowe w kolumnie [%] nie sumują się do 100%.

Badania własne.

Środowisko szkolne stanowi ważny element edukacji człowieka. Zarówno rodzice, jak i ich dzieci wiążą z tym obszarem wiele nadziei związanych z przyszłością, z wyborem kierunku studiów, przyszłego zawodu i docelowo — z rozwojem kariery zawodowej. Respondenci, określając czynniki środowiska szkolnego, które według nich wspierają proces wychowania dzieci do osiągnięcia ich sukcesu życiowego, wskazywali najczęściej następujące kategorie: „wspieranie u ucznia wiary we własne siły” (69,8%), „rozwijanie pracowitości” (55,8%), „rozwijanie kreatywności” (55,0%), „częste okazywanie zainteresowania nauczycielskiego” (52,7%), „rozwijanie umiejętności planowania (wyznaczania celów)” (44,2%). Najwięcej badanych wybrało kategorię „wspieranie u ucznia wiary we własne siły”. Istotnie, przekonanie o własnych możliwościach w realizacji wyznaczonego celu z pewnością sprzyja jego osiągnięciu. Być może uczestnicy badania sami w młodości doświadczyli tego, jak często praktyka edukacyjna kojarzyć chce z rozwiązań aż nadto skomplikowanych w stosunku do oczekiwań ucznia. Owszem, pozytywne jest uwzględnienie, że „[z]łożony i wieloaspektowy charakter edukacji odsyła do szerokiego spektrum orientacji teoretycznych i sposobów jej przedstawiania” (Segiet, 2015, s. 148), ale pozytywne jest też od-

wolęwanie się do prostych, a — jak się okazuje oczekiwanych — sposobów wsparcia nauczycielskiego, takich jak wymienione przez badanych wspieranie u uczniów wiary we własne siły czy częste okazywanie zainteresowania nauczycielskiego. Napawa to optymizmem, bo w tym zakresie potrzebna jest przede wszystkim dobra wola nauczycieli i nie przeszkadza temu ogólny brak funduszy, zbyt niskie nakłady na edukację, problem ze zbyt licznymi zespołami klasowymi itp.

Najmniej ważne czynniki środowiska szkolnego, które wskazali respondenci, to: „konsekwencja w procesie edukacji” (11,6%), „częste nagradzanie wysokimi ocenami za wykonanie jakiegoś zadania” (10,1%), *ex aequo* „wskazówki w gospodarowaniu czasem wolnym ucznia” i „ukazanie, że uzyskanie nagrody czasem może być odroczone w czasie” (po 3,1%). Zastanawiający jest niski wskaźnik dotyczący konsekwencji w procesie edukacji. Ten element wydaje się ważny i to nie tylko w ogólnej, obiegowej opinii, ale również w bardziej szczegółowych analizach. Konsekwentne realizowanie zamierzeń jest przecież ważnym atrybutem autorytetu. Być może w opinii badanych jest pewien przesyt rygorystyki szkolnego i chcieliby oni, aby uczniowie byli traktowani łagodniej. Nikt z badanych nie zaznaczył kategorii „inne”.

Tabela 5. Czynniki środowiska szkolnego wspierające proces wychowania dzieci do osiągnięcia ich sukcesu życiowego w opinii badanych*

Lp.	Kategoria	N	[%]
1.	Wspieranie u ucznia wiary we własne siły	90	69,8
2.	Rozwijanie pracowitości	72	55,8
3.	Rozwijanie kreatywności	71	55,0
4.	Częste okazywanie zainteresowania nauczycielskiego	68	52,7
5.	Rozwijanie umiejętności planowania (wyznaczania celów)	57	44,2
6.	Rozwijanie umiejętności komunikacji interpersonalnej	54	41,9
7.	Rozwijanie wytrwałości w dążeniu do wyznaczonego celu	36	27,9
8.	Bycie autorytetem dla ucznia	32	24,8
9.	Częste pochwały	32	24,8
10.	Rozwijanie wyobraźni	26	20,2
11.	Konsekwencja w procesie edukacji	15	11,6
12.	Częste nagradzanie wysokimi ocenami za wykonanie jakiegoś zadania	13	10,1
13.	Wskazówki w gospodarowaniu czasem wolnym ucznia	4	3,1
14.	Ukazanie, że nagroda czasem może być odsunięta w czasie	4	3,1
15.	Inne	–	–

* Z uwagi na zastosowanie w kwestionariuszu ankiety pytania wielokrotnego wyboru wartości procentowe w kolumnie [%] nie sumują się do 100.
Badania własne.

Przedstawione wyniki badań mogą zostać uznane za element diagnozy aktualnego stanu opinii uchodźców wojennych z Ukrainy w zakresie postrzegania przez nich sukcesu życiowego oraz czynników środowiska szkolnego wspierających proces wychowania dzieci do osiągnięcia sukcesu życiowego. Liczebność grupy badawczej nie uprawnia do wyciągania wniosków, które można byłoby uznać za miarodajne dla większej części czy też całości populacji uchodźców wojennych z Ukrainy. Wyniki i wyciągnięte na ich podstawie wnioski dotyczą pewnego wycinka badanej rzeczywistości społecznej. Bardzo ważne jest prowadzenie tego typu badań obejmujących większą grupę respondentów.

Podsumowanie

Edukacja szkolna pomimo trudności w realizacji związanych z trwającą w Ukrainie wojną prowadzona jest w różnych formach. Uczniowie będący uchodźcami wojennymi z Ukrainy, którzy przebywają w Polsce, najczęściej odbywają zajęcia szkolne albo zdalnie, za pośrednictwem służących do połączeń na odległość platform internetowych, przez które uzyskują kontakt audiowizualny z nauczycielami z ich rodzimych szkół, albo w trakcie zajęć realizowanych stacjonarnie w polskich szkołach. Niezależnie od okoliczności wszelkie wsparcie okazywane uczniom, młodym uchodźcom w procesie edukacji szkolnej jest bardzo istotne. I chociaż ich aktualna sytuacja nie sprzyja prowadzeniu rozważań związanych z mającym szybko nastąpić sukcesem życiowym, to jednak rodzice pomimo trudów wojny pragną dla swoich dzieci zarówno doraźnych, jak i oddalonych w czasie sukcesów. Szkoła była i jest miejscem rozwoju, inspiracji, samorealizacji i kreowania własnej, niepowtarzalnej przyszłości.

Bibliografia

- Agencja ONZ ds. Uchodźców (UNHCR), <https://www.unhcr.org/pl/365-plwiadomosci2016uchodz-ca-czy-migrant-tlumaczmy-roznice-i-wyjasniamy-ich-sens-html.html> (dostęp 12.11.2023).
- Błasiak, A. (2009). *Aksjologiczne aspekty procesu wychowania: Wybrane zagadnienia*, Kraków: Ignatium–WAM.
- Bugańska-Jaszczołt, B. i in. (red.) (2013). *Kompetentny nauczyciel wczesnej edukacji inwestycją w lepszą przyszłość*. T. 1. Kielce: UJK.
- Dubis, M. (2017). *Specyfika relacji interpersonalnej nauczyciel–uczeń w przestrzeni edukacyjnej i wychowawczej*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, 2/2 (10/2), 253–265.
- Dudzikowa, M., Czerepaniak-Walczak, M. (2010). *Wychowanie: Pojęcia — procesy — konteksty: Interdyscyplinarne ujęcie*. W: T. 5: M. Dudzikowa, M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Codziennosc w szkole: Szkoła w codzienności*. Gdańsk: GWP. [brak stron]
- Grzegorzewska, M. (1947). *Listy do młodego nauczyciela*. Warszawa: Nasza Księgarnia.

- Jakubowicz-Bryx, A. (2016). *Wizerunek nauczyciela wczesnej edukacji w opiniach rodziców i nauczycieli*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, 1 (7), s. 7–23.
- Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/ulotka-dla-uchodzcow-z-ukrainy,49820> (dostęp 12.11.2023).
- Kirenko, J., Wosik-Kawala, D., Zubrzycka-Maciąg, T. (red.) (2011). *Wychowanie wobec wyzwań współczesności*. Lublin: Wyd. UMCS.
- Łączek, T. (2019). *Determinanty sukcesu życiowego młodzieży*. Toruń: Wyd. Adam Marszałek.
- Madalińska-Michalak, J. (2021). *Pedeutologia: Prawno-etyczne podstawy zawodu nauczyciela*. Warszawa: Wyd. UW.
- Obywatele Ukrainy w Polsce — aktualne dane migracyjne*, <https://udsc.prowly.com/233284-obywatele-ukrainy-w-polsce-aktualne-dane-migracyjne> (dostęp 12.11.2023).
- Pawlak, B. (2017). *Dziecięce poznawanie i działanie w kontekście relacji rodziców i nauczycieli*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, 2/1 (10/1), 61–70.
- Pilecka, W. (2013). *Jak pomóc dziecku w sytuacji trudnej, czyli o wzmacnianiu jego sił duchowych*. W: I. Jaros i in. (red.), *Kompetentny nauczyciel wczesnej edukacji inwestycją w lepszą przyszłość*. T. 2. Kielce: UJK, 9–23.
- Segiet, W. (2015). *Edukacyjne drogi młodych dorosłych: Kontekst uwarunkowań rodzinnych*. W: K. Segiet (red.), *Młodzież w dobie przemian społeczno-kulturowych*. Poznań: Wyd. UAM, 137–148.
- Sobol, E. (red.) (2002). *Słownik języka polskiego PWN*. Warszawa: PWN.
- Szczudło, S. (2014). *Młodzież studencka Ukrainy w społeczeństwie ryzyka*. „Jagiellońskie Studia Socjologiczne”, 3 (3), 173–187.
- Szymański, M. J. (2018). *Szkoła i nauczyciel w okresie gwałtownej zmiany społecznej*. „Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna”, 2 (12), 9–16.
- Śniegulska, A. (2013). *Refleksje nad współczesnym wychowaniem*. Rzeszów: Wydawnictwo URz.
- The Association of Religion Data Archives (ARDA), <https://www.thearda.com/world-religion/national-profiles?u=231c> (dostęp 12.11.2023).
- Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki, <https://zpe.gov.pl/a/srodowisko-przyrodnicze-i-gospodarka-ukrainy/DpFRyi5K5> (dostęp 12.11.2023).